

म. ग्रं. सं. ठाणे

विषय मू - प्रवास

सं. क्र.

५६९

१९२७

REFBK-0003514

REFBK-0003514

ग्रं. सं. ठाणे

दि-प्रवास
५६

तकमाला नं. २९

व दत्त प्रसन्न ॥

मराठी सातवी, इंग्रजी तिसरी व ट्रेनिंग कॉलेजकरितां)

अमेरिकाखंडाचा खोफा

सं.सं. ५४ भूगोल.

लेखक व प्रकाशक

वामन विष्णु गोसावी हेडमास्तर

मु० पो० वळसंग जि० सोलापूर.

REFBK-0003514

REFBK-0003514

सन १९२७ इसवी.

(सर्व हक्क पुस्तककर्त्याने स्वाधीन ठेविले आहेत.)

किंमत दोन आणे.

प्रस्तावना

हल्लीं विस्तारपूर्वक लिहिलेलीं भूगोलविषयक पुस्तकेच मंजूर असून मोठमोठया बाडांचें दडपण मुलांवर बळें लादलें जातें. त्यामुळें मुलांची होऊन नापासानीं पाळीं येते. इतकेच नव्हे तर मुलें नासमेद व हताश हा त्यांच्या जन्माचे नुकसान होतें. म्हणून आम्ही आपल्या माळेच्या पद्धतीस अनुसरून सातव्या इयत्तेच्या ट्रेनिंग कॉलेजांतील विद्यार्थ्यांच्या व इंग्रजी तिसऱ्या इयत्तेच्या उपयोगासाठीं हा अमेरिका खंडाचा सोपा भूगोल तयार केला आहे.

ह्याची भाषा अत्यंत सोपी, चटकदार व मनोरंजक असून रचना साधी व डोळदार आहे. विषय कारणिक पण संक्षिप्त असल्यामुळें मुलांवर ओझे न पडतां दोन महिन्यांत परीक्षेची तयारी होते.

यांत उत्तर अमेरिकेचें व दक्षिण अमेरिकेचें सामान्य वर्णन व देशवार विशेष वर्णन दिलें आहे. प्रसंगविशेषीं माहिती मनोरंजक व तुलनात्मक दिली आहे. कांहीं कांहीं माहिती तर इतर कोणत्याही पुस्तकांत न सांपडणारी अशी जास्त व महत्त्वाची यांत दिली आहे. ह्यामुळें वेळ, श्रम व पैसा कमी लागून भरपूर ज्ञान होऊन भूगोलविषयांत होणारी विद्यार्थ्यांची कत्तल वांचून खात्रीनें यश मिळेल. तरी सर्व शिक्षक व विद्यार्थी यास आश्रय देवोत.

२६५ सदाशिव पेठ, पुणे.
ता. ५।२।२७.

}

वामन विष्णु गोसावी.
(पुस्तक कर्ता.)

अमेरिका खंडाचा सोपा भूगोल.

उत्तर अमेरिका. दा. क्र. 3498.

अमेरिका खंडाचे उत्तर अमेरिका व दक्षिण अमेरिका असे दोन भाग आहेत. उत्तरेकडील भाग तो उत्तर अमेरिका व दक्षिणेकडील भाग तो दक्षिण अमेरिका. उत्तर अमेरिका सधन खंड आहे. सीमा—उत्तरेस—आर्क्टिक महासागर; पूर्वेस अटलांटिक महासागर, दक्षिणेस व पश्चिमेस पासिफिक महासागर; क्षेत्रफळ—८० लक्ष चौ. मैल (आशियाच्या निपट); लोकसंख्या ११॥ कोट.

स्वाभाविक रचना—१ पश्चिमेकडील उंचवट्याचा प्रदेश. २ मधले मैदान ३ अलेगानी पर्वताचा पूर्वेकडील उंचवट्याचा प्रदेश ४ अटलांटिकच्या काठचा सखल प्रदेश यांनी हे खंड बनले आहे. नदीच्या प्रवाहास उतार १ मैलास १ फूट आहे. पर्वत— राकीपर्वत पश्चिम किनाऱ्याशी समांतर व अलेगेनी पर्वत पूर्व किनाऱ्याशी समांतर आहे.

आखाते व उपसागर—मेक्सिकोचे, सेंटलारेन्सचे व कालिफोर्नियाचे अखात. हीं आखाते व बाफीन, हडसन हे उपसागर आहेत. (फंदीच्या उपसागरांत भरतीची लाट ७०।७५ फूट उंच येते. व मेक्सिकोच्या आखातात पाण्याचे उष्णतामान तांबट्या समुद्राइतके ९० अंश असते.

सामुद्र धुन्या—बेरीन, हडसन, बॅरोगडेव्हिसन, बेलआईल.

भूशिरे—चदले, चार्लस, सेबल, काद, हातेरास, फलातरी इ०,

बेटे—प्रीन्स एदवर्द ऐलंद, बानक्रोसऐलंद, अंतिकोस्ती, केपब्रिटन ऐलंद, लांगऐलंद, आल्युशियन, प्रीनलंद, न्यू फौदलंद, वेस्तइंदिया बेटे, बहामा बेटे, बर्म्यूदा बेटे, ग्रेटर अंतिलीस बेटे व लेसर अंतिलिस बेटे इ०

द्वीप कल्पे—नोवास्कोशिया, फ्लारिदा, आलियास्का, युकातान, खालचा-कालिफोर्निया.

सरोवरे—सुपीरिअर, ह्युरन, एरी, अंटारियो, मिशिगन, ग्रेटस्लेव्हलेक ग्रेटबेअरलेक, विनीपका, ग्रेटसाल्टलेक व निकाराग्वा हीं मुख्य होत. सुपीरिअर

सरोवर जगांत दुसऱ्या नंबरचे गोड्यापाण्याचे सरोवर आहे. ह्यास सुमारे २०० नद्या मिळतात. (व्हिक्टोरियानिएंझा हें पहिल्या नंबरचे गोड्यापाण्याचे सरोवर आहे. ग्रेटसाल्टलेकचे पाणी समुद्राच्या दसपट खारे आहे.

हवामान—१० पासून ८० अक्षांशा पर्यंत हें थंड पसरले असल्यामुळे पराकाष्ठेच्या थंड हवेपासून उष्ण हवेपर्यंत सर्व तऱ्हेची हवा यांत आहे. यांतील प्रदेशाला समुद्र दूर असल्यामुळे हवा विषम आहे. युनैतेदस्त्येत्स देशांत पूर्व पश्चिम पर्वत नसल्याने वाऱ्याची दिशा क्रमाने न बदलता एकदम बदलते म्हणून या देशांत हवा विशेष विषम आहे.

पाऊस—पूर्व किनाऱ्यावर पाऊस बराच पडतो. उत्तरकडे कमी कमी होत जातो. दक्षिणार्धाच्या पश्चिम किनाऱ्यावर थोडा पडतो.

उत्पन्न—गहू, तांदूळ, कापूस, तमाखू, मका, सातू, ओट.

प्राणी—सस्तन प्राणी कमी, वाघ, सिंह नाहीत. मासे पुष्कळ सांपडतात.

खनिज संपत्ति—तांबे, रूबे, लोखंड पुष्कळ, सोने बरेच. दगडी कोळसा मुंबई इलाख्या एवढ्या क्षेत्रांत विपुल सांपडतो. राकेल विपुल. दळणवळणांची साधने—कानडा व युनायटेडस्टेटसमध्ये उत्तम आहेत. बाकीच्या देशांत अल्प आहेत. रेल्वे पुष्कळ आहे.

इतिहास—१४९२ त कोलंबसाने अमेरिका शोधिली. उत्तर अमेरिका इंग्लंडच्या कॅबेट खलाशाने १४९७ त शोधून काढिली.

नद्या—अमेरिकेत नद्या पुष्कळ आहेत त्या सखल प्रदेशांतून वाहातात म्हणून प्रवाह संथ व जलमार्गीच्या फार उपयोगी आहेत.

१ **मिसिसिपी-मिसूरी**-मिसिसिपीला सेंटलुईजवळ मिसूरी नदी मिळते. मिसिसिपी मेक्सिकोच्या आखातास मिळते. मिसिसिपी २५०० मैल व मिसूरी ३००० मैल लांब आहे. २ **सेंटलारेन्स**—ही सुपिरिअर, ह्युरोन इ० पांच सरोवरांच्या प्रवाहाची नदी झाली आहे. उत्तर अमेरिकेतल्या सर्व नद्यांच्या प्रवाहाइतके ह्या एकट्या नदीच्या प्रवाहांत पाणी आहे. ही सेंटलारेन्सच्या आखातास मिळते. लांबी २००० मैल आहे. ३ **मेकॅन्झी**—हिला अथावास्काव ग्रेटस्लेव्हलेक या दोन्ही सरोवरांतील पाणी वाहात येऊन मिळते. ही कानडांतून वाहाते व आर्क्टिक महासागरास मिळते. लांबी २५०० मैल आहे. ४ **रिओग्रँडडेलनॉर्टे**—ही राकी पर्वतांत उगम पावून युनायटेडस्टे-

टस व मेक्सिको या देशांतून वाहात जाऊन मेक्सिकोच्या आखातास मिळते. लांबी १८०० मैल. ५. कोलोरोडो—ही नदी युनायटेडस्टेट्स मधून वाहात जाऊन पॅसिफिक महासागरास मिळते. ही डोंगर फोडून वाहाते त्यामुळे कोठे कोठे हिचे तट मैल अर्धा मैल उंच आहेत. लांबी ११०० मैल. ६. यूकन—ही आलास्कांतून वाहून वेरिंगच्या समुद्रास मिळते. लांबी २०५० मैल आहे. ७. कोलंबिया—ही यूनायटेडस्टेट्समधून वाहून पॅसिफिक महासागरास मिळते. लांबी १४०० मैल आहे.

उत्तर अमेरिकेतील देशांचे विशेष वर्णन.

१. ग्रीनलंड अथवा डॅनिश अमेरिका.

ग्रीनलंड म्हणजे हिरवी जमीन. त्यांत थंडी फार असते म्हणून झाडे पिके बहुतेक होत नाहीत. यांतले मूळचे एस्किमोलोक आहेत. मासे धरणे हा त्यांचा मुख्य धंदा आहे. हे लोक सलि माशाची चरबी खाऊन त्यावर निर्वाह करितात. व केसाळ कातडी पांघरतात. इतिहास—एस्लंडमधील डेन्स लोकांनी या देशांत १० व्या शतकांत वस्ती केली.

२. कानडाचे राज्य.

सीमा—उत्तरेस आर्क्टिक महासागर; पूर्वेस अटलांटिक महासागर; दक्षिणेस युनाय० स्टेट्स; पश्चिमेस—पॅसिफिक महासागर.

विभाग—१ अंटारियो (वरचा कानडा. २ क्विबेक (खालचा कानडा) ३ नोव्हास्कोशिया० ४ न्यूब्रन्सवीक. ५ मॅनिटोवा. ६ प्रीन्सएडवर्डबेट ७ आलबर्टा. ८ यूकन. ९ वायव्य प्रांत. १० ब्रिटिश कोलंबिया. ११ सस्कोचेव्हान. **कानडा**—ओटारीयो व क्विबेक मिळून कानडा बनला आहे. **हवा-मान**—उत्तरेकडे फार थंड व दक्षिणाधीत साधारण थंड आहे. एकंदरीने हवा विषम आहे. **पिके**—प्रदेश सुपीक असून त्यांत गहू, मका, वाख व जंगल फार असल्याने लाकूड याचे उत्पन्न फार आहे. **खनिज पदार्थ**—सोने, तांबे, लोखंड, दगडी कोळसा, आस्बेस्टास (आस्बेस्टासच्या तंतूचीं बत्ते जळत नाहीत) **व्यापाराचे जिनस**—(आयात—चहा, कापड, धातूचे सामान—(निर्यात)—सोने, तांबे, शिसे, गहू, मासे, लाकूड. **इतिहास**—फ्रेंचांनी

१६०८ त कानडांत वसाहत केली, व त्यांच्यापासून तहाने १७६३ त इंग्लिशाना मिळाला.

शहरें--टोरांटो सुंदर शहर असून येथें विश्वविद्यालय आहे. ओटावा कानडाची राजधानी, मॉंट्रिऑल कानडांतील सर्वांत मोठें बंदर आहे. येथें व्हाँक्यूअर पर्यंत जगांत मोठी अझी रेल्वे आहे. क्विबेक तटबंदीचें शहर येथे १७५९ त इंग्लिशानीं फ्रेंचांचा पराभव केला. फ्रेंडरिक-न्यूब्रन्सविक प्रांताची राजधानी, सेंटजान येथे जहाजे बांधितात. हालिफाक्स-नोव्हॅस्कोशिया प्रांताची राजधानी आहे. येथे इंग्लंडहून अमेरिकेस निघालेल्या आगबोटी प्रथम थांबतात. येथे मासे धरण्याचें काम फार चालतें.

३ न्यूफाँडलंड व लाब्राडोर.

राजधानी सेंटजॉन ह्या प्रदेशालगत समुद्रांत कॉडमासे फार सांपडतात. मासे धरणें हा मुख्य धंदा आहे. लोकसंख्या २॥ लक्ष. राजधानी सेंटजॉन.

४ यूनायटेडस्टेट्स.

हा देश अत्यंत धनाढ्य व सुधारलेला आहे. क्षेत्र-हिंदुस्थानच्या दुप्पट किंवा युरोपखंडाइतके (३० लक्ष चौ. मैल) लोक १०॥ कोट.

स्वाभाविक रचना--१ रॉकी पर्वताच्या उत्तरेणीवरील प्रदेश. २ रॉकी-पर्वताचा उंचवट्याचा प्रदेश. ३ अलेगेनीपर्वताचा उंचवट्याचा प्रदेश. ४ अलेगेनीच्या पूर्वेकडील मैदान. ५ मध्यमैदान. रॉकी व अलेगेनी पर्वताच्या लगतच्या प्रदेशांत सोने, रुपें, लोखंड, राकेल व दगडी कोळसा विपुल सांपडतो. मध्यमैदान मिसिसिपीचे खोरे असल्यामुळे फार सुपीक आहे.

नद्या--पुष्कळ नद्या व इतका पाण्याचा पुरवठा कोणत्याही देशांत नाहीं. पूर्वेकडील नद्यांच्या प्रवाहांच्या शक्तीने गिरण्या चालतात. **हवाभान**--समुद्रालगतचा प्रदेश खेरीजकरून बाकीच्या प्रांतांत हवा विषम आहे. उत्तरार्धात साधारण थंड आहे. व दक्षिणार्धातिल सखल प्रदेशांत साधारण उष्ण आहे. **उत्पन्न**--दक्षिणेस कापूस, तमाखू, तांदूळ, ताग; उत्तरेस मका, गहू पिकतो. मेपल झाडाच्या रसाची साखर तयार करितात, देशांत जंगल असल्याने लाकडाचें उत्पन्न बरेंच होतें.

निर्यातमाल--धान्य, गहू, तमाखू, कापूस, मांस, राकेल, तांबे, लोखंड, व लोखंडीसामान; **आयातमाल**--रबर, साखर, कापड व कातडी. **लोक**--

की. क्र.

3498

(५)

स. न. म. ए.

इंग्लिश, जर्मन, नार्वेजियन, आयरिश, शिद्दी, तांबडेइंडियन व चिनी. सर्व
मिळून १०॥ कोटी आहेत. राज्यव्यवस्था-प्रजासत्ताक आहे. प्रेसिडेंट या
मुख्य अधिकार्याचा वर्षाचा पगार २१ लाख आहे. ह्या देशात ४९ संस्थाने
आहेत. इतिहास-या देशात इंग्लिशांनी १७ व्या शतकात वस्ती केली. पुढे
१७६७ साली तेथे जाणाऱ्या चहावर कर बसविल्यामुळे इंग्लंड व युनायटेड-
स्टेट्स यांच्यात १७७५ त युद्ध होऊन १७७६ त हा देश स्वतंत्र झाला.

शहरे-राजधानी वॉशिंग्टन हे फार सुंदर शहर आहे. जॉर्जवॉशिंग्टनच्या
नांवावरून हे नांव पडले आहे. न्यूयॉर्क-अमेरिकेत सर्वात मोठे शहर बंदर, व हे लंडन-
च्या खालोखाल आहे. ब्रुक्लिन शहरास हे लॉबत्या पुलाने जोडले आहे. हा
पूल जगात मोठा आहे. शिकागो हे अमेरिकेत नंबर २ चे शहर आहे. येथे
जंगी प्रदर्शन भरते. सिन्सिनाटी-अनेक तऱ्हेचे कारखाने व मोठा व्यापार
चालतो. वाटर्वरी--घड्याळ होतात. बॉस्टन--दुसऱ्या नंबरचे बंदर व हावर्ड
विश्वविद्यालय आहे. सेंटलुई--व्यापार मोठा चालतो. फिलाडेल्फिया--परोपकार
व शिक्षण संस्था याविषयी प्रसिद्ध आहे. सानफ्रान्सिस्को--चिनी लोकांची वस्ती
जास्त आहे. पिट्सबर्ग-लोखंड व दगडी कोळसा यांचे आगर. हे अमेरिकेतले
बॉमिंगहामच होय. ज्यूनो आलास्का प्रांताची राजधानी.

युनायटेडस्टेट्समधील मनोरंजक माहिती-या देशात दगडी
कोळसा, लोखंड, सोने, रूपाे यांच्या प्रचंड खाणी आहेत त्यांतून दरसाल १२
कोटीचे रूपाे व २८ कोटीचे सोने निघते. राकेलच्या ४० हजार विहिरी आहेत.
या देशात विडंबक नांवाचा पक्षी आहे, तो कोणत्याही प्राण्याच्या आवाजा-
सारखा आवाज काढतो. या देशात कारखाने फार मोठमोठे आहेत. काहीं
दुकाने इतकी मोठी आहेत की, ह्यांत ४१४ हजार नौकर आहेत. हा देश जगात
पहिल्या नंबरचा संपन्न आहे. या देशाच्या तिजोरीत ४ अब्जांचा ऐवज शिल्लक
आहे. देशात कोट्यावधि सावकार पुष्कळ आहेत. रॉकफेलर नांवाचा राके-
लचा व्यापारी होऊन गेला त्याची १ अब्ज संपत्ति होती. देशात
सर्व पुरुष सुशिक्षित असून शेंकडा ९० स्त्रिया सुशिक्षित आहेत.
न्यूयॉर्क शहरांत ५० मजली इमारती आहेत. त्यावर चढण्या उतरण्यास
विजेचे पाळणे केले आहेत. न्यूयॉर्क येथे एक ५५ पुरुष उंचीचा पुतळा आहे.
या देशात थोसेमिटेदरी ६ हजार फूट बोल असून त्यांत ३६ फूट व्यासाची व

४० पुरुष उंचीचीं प्रचंड झाडे आहेत. एका झाडाचा बुंधा कुजला होता तो कापून काडून बोगदा केला आहे. त्यांतून गाढ्या, घोडी सहजीं जातात. या देशांत २० फूट व्यासाचा व ६० फूट उंच उडणारा प्रचंड जलस्तंभ [ऊन पाण्याचा झरा] आहे.

५ मेक्सिको.

क्षेत्र—हिंदुस्थानच्या अर्धे, लोकसंख्या १११ कोटी. स्वाभाविक रचना—मध्यभागी उंचवट्याचा मोठा उभा प्रदेश असून दोहोबाजूस मैदाने आहेत उत्पन्न—मका, केळीं, किरामिजी दाणा...इ. वर्षात मकेचीं ३।४ पिके निघतात. खनिजपदार्थ—सोने, रुपें, राकेल. राज्यव्यवस्था—प्रजासत्ताक. शहरें—राजधानी मेक्सिको. हे स्पानिश वसाहतीचे सुंदर शहर आहे. वेराकूज व आकापलको हीं मोठीं बंदरे आहेत.

६ मध्यअमेरिका.

या देशांत ज्यालामुखी पर्वत पुष्कळ आहेत. भूकंप फार होतात. यांत बाराही महिने पिके होतात. उत्पन्न—साखर, कोको, कॉफी, नीळ; ग्वाटेमाला हांडूरास, ब्रिटिशहांडूरास, निकाराग्वा, साल्वादोर, व कोस्टारिका हीं लोकसत्ताक संस्थाने आहेत. त्रि० हांडूरासची राजधानी बेलीझ.

७ वेस्त इंडिज बेटें.

कोलंबसास प्रथम हीं बेटे सांपडलीं तेव्हां त्याला हें हिंदुस्थानच वाटलें. पुढे हिंदुस्थान सांपडल्यामुळे हीं बेटे पश्चिमेस आहेत म्हणून ह्याला वेस्त म्हणजे पश्चिम इंडिज हें नांव दिलें. ह्या बेटांचे ३ समूह आहेत. ते बहामाबेटे, ग्रेटर अँटिलीज व लेसर अँटिलीज. स्वाभाविक रचना—पर्वतांचीं शिखरे समुद्र-पृष्ठाच्यावर येऊन हीं बेटे झालीं आहेत. कांहीं बेटे पोंवळ्याच्या खडकांचीं बनलीं आहेत. वेस्तइंडिज बेटांत ज्यालामुखी फार आहेत त्यामुळे भूकंप नेहमीं होतात. लेसर अँटिलीज बेटांत सृष्टिसौंदर्य उत्तम आहे. हवामान—हवा उष्ण व दमट आहे. वादळे फार मोठीं व जोराचीं होतात. घरे उडून जातात. उन्हाळा व पावसाळा हे दोनच काळ असतात. उत्पन्न—ऊस, तमाखू, कॉफी, कोको, कापूस, साखर इ० शहरें—क्यूबाची राजधानी हॅव्हाना चिरटा विषयीं प्रसिद्ध. जमेकाची राजधानी किंगस्टन.

दक्षिण अमेरिका.

(सामान्य वर्णन.)

सीमा—उत्तरेस कारिबियन समुद्र व अटलांटिक महासागर; पूर्वेस अटलांटिक महासागर; पश्चिमेस पासिफिक महासागर. किनारा—कमीदंतुर असल्याने दक्षिण अमेरिकेत बंदरे कमी आहेत.

स्वाभाविक रचना—पश्चिमेकडील अँडीजचा उंचवट्याचा प्रदेश. मधले मैदान व पूर्वेकडील उंचवट्याचा प्रदेश मिळून हे खंड झाले आहे. या खंडाचा निम्मा भाग सखल आहे. **पर्वत**—अँडीज पर्वताची रांग उत्तर दक्षिण आहे. ही रांग जगांत मोठी आहे. ह्याची शिखरे कोटोपाक्सी व चिंबोराथो. फार उंच आकॉनकाग्वा हे आहे. कोटोपॅक्सी व आंटिसाना हे ज्वालामुखी पर्वत आहेत. **मैदाने**—सेल्वाज, पंपास व ल्यानोज इ० **भूशिरे**—पूर्वेस सेंटरोक व दक्षिणेस केप हॉर्न.

आखाते—व्हेनेजुएलाचे, डेरियनचे, ग्वायाक्रीलचे व पनामाचेही आखाते आहेत. **बेटे**—चिलोई, फरनानडीज, ट्रिनीडाड, फाकलंडबेटे, स्तातेन, सौथजार्जिया, व तेरादेलफुईगो. **सरोवरे**—माराकायबो व तितिकाका. **उत्पन्न**—तांदूळ गहू, धान्ये, कापूस, ऊस, कॉफी, भुईमूग, रबर, सिकोना (कोयनेल) **प्राणी**—लामा (उंटाची जात), आल्पाका, सुसर, साप, हर्मिगबर्ड (गुणगुणणारा भुंग्या एवढा प्राणी), कौंडर (मोठापक्षी),

नद्याः—ओरिनोको, आमेझोन, लाप्लाटा, सान्फ्रान्सस्को, पाराग्वे व उरुग्वे इ० **नद्यांचे वर्णन**—ओरिनोको—ही मैदानांतून १४०० मैल वाहाते. हिच्या मुखापासून वर १ हजार मैल वाऱ्याच्या जोराने जहाजे जातात. **आमेझोन**—ही रुंदीने जगांत मोठी नदी आहे. ही अँडीज पर्वतांत उगम पावून ४ हजार मैल पूर्वेस वाहात जाऊन अटलांटिक महासागरास मिळते. हिचे खोरे साऱ्या युरोप खंडाएवढे आहे. हिची मुखाजवळ रुंदी २७० मैल आहे. मुखापासून १५० मैल समुद्रांत प्रवाह शिरला आहे. तेथपर्यंत समुद्रातले पाणी गोडे आहे. हिच्या साऱ्या खोऱ्यांत धान्य पिकविले तर साऱ्या जगाला पुरेल. हिच्या कांठी नेहमी पाऊस कोठेतरी पडतोच. म्हणून नेहमी पूर येतो. २६०० मैल वर मुखांतून

आगबोटी जातात. काठचा प्रदेश गाळ सांचून सुपीक बनला आहे. हिला मदीरा व निग्रो ह्या नद्या मिळतात. हिची लांबी ४ हजार मैल आहे.

सानफ्रान्सिस्को—ही ब्राझील देशांतून वाहात जाऊन अटलांटिक महासागरास मिळते. हिची लांबी १८०० मैल आहे. लाप्लाटा—ही नदी पाराना व उरुग्वे ह्या नद्या मिळून झाली आहे. पाराना ही नदी व उरुग्वे ही नदी ब्राझिलियन पर्वतांत उगम पावून दक्षिणेकडे वाहात जातात. हिला पाराग्वे नदी मिळते.

दक्षिण अमेरिकेंतील कांहीं देशांचें विशेष वर्णन.

दक्षिण अमेरिकेंत १२ देश आहेत. त्यांत कोलंबो, इक्वेदोर, ग्वायना, ब्राझील, पेरू, बोलिव्हिया, चिली, अर्जेनाईन, पाराग्वे, युराग्वे इ०

१ पनामा.

शहरें—राजधानी पनामा, व कोलन हे बंदर पनामा कालव्याच्या दुसऱ्या तोडाशीं आहे. पनामा कालवा—हा १९१४ सालीं सुरू झाला. हा कालवा करण्याचें कारण अमेरिकेच्या पूर्वभागातील लोकांना पश्चिमेकडे व पश्चिमेकडील लोकांना पूर्वेकडे येण्यास जलमार्गाने अमेरिकेच्या दक्षिण टोकास वळसा घालून यावे लागे. हा कालवा झाल्याने ७।८ हजार मैलांचा प्रवास वाचला आहे. कालव्याची लांबी ५० मैल व रुंदी ३०० फुटांपासून १००० फुटांपर्यंत आहे. हा युनायटेडस्टेट्सच्या ताब्यांत आहे. हा तयार करण्यास १२५ कोटी रुपये खर्च आला आहे. हा कालवा एका पातळींत नसून त्याचें दोन्ही भाग समुद्रसपाटीच्या वर ८५ फुटांपर्यंत पायऱ्या पायऱ्यांनीं चढविले आहेत.

२ गियाना.

या देशांत आसामसारखा जास्त पाऊस पडतो फ्रेंचगियानांत हवा रोगट आहे. या देशाचे ब्रिटिशगियाना, डचगियाना व फ्रेंचगियाना असे तीन भाग आहेत. ब्रिटिशगियानाची राजधानी जॉर्जटाऊन. व्यापाराचें जिन्नस—कापूस, साखर, कॉफी.

३ ब्राझील.

हा देश आमाझोन नदीचे खोरे असल्यामुळे त्यांत झाडी व ओल जास्त असल्याने येथील हवा रोगट आहे. उत्पन्न—तांदूळ, गहू, कापूस, तंबाखू,

कोको व कॉफी इतर कोणत्याही देशापेक्षा जास्त विकते. देशांत जंगल फार असून त्यांत रबराचीं झाडे फार आहेत. खनिज पदार्थ—सोने व हिरे पृथ्वींत येथेच पहिल्या नंबरचे (जास्त) सांपडतात. व्यापाराचे जिन्नस—साखर, कॉफी, मोटे चहा, तंबाखू, रबर, कोको; दरसाल ६० कोटींची कॉफी निर्यात होते. शहरें—राजधानी रीओडेझानेइरो हें उत्तम बंदर असून येथे वनस्पतींची उत्तम बाग आहे. पारा—रबराच्या व्यापाराचे बंदर. बाईआ हें देशांत नंबर २ चे बंदर आहे.

४ पेरू.

या देशांत ढग गडगडणे, विजा लवणे हे दृष्टीस पडत नाही व पाऊस अगदी कमी पडतो. कारण मान्सूनवारे अंडीज पर्वताने अडविले जातात. शहरें—राजधानी लिमा, क्यूको—मूळच्या इंडो लोकांची जुनी राजधानी, काल्माओ मोठे बंदर आहे.

दक्षिण अमेरिकेंतील बाकीच्या कांहीं देशांतील प्रसिद्ध शहरें—

बोली कोलंबियाची राजधानी व थंड हवेचे ठिकाण. क्विटो—इक्वेदोरची राजधानी. लापाझ बोलेवियाची राजधानी, बेलीज—ब्रिटिश हंडुरासची राजधानी, कॅरकस—व्हेनेजुएलाची राजधानी, सांतियाको—चिलीची राजधानी, व्येनोस एरेस आर्जेन्टिनाची राजधानी, आसेन्शन—पाराग्वेची राजधानी, मांटेव्हिडिओ—उराग्वेची राजधानी.

ओशियानिया.

पासिफिक महासागरातील सर्व बेटे मिळून ओशियानिया हें नांव दिलेले आहे. यांत मेलेशिया, पोलिनेशिया, मायक्रोनीशिया, मेलेर्नाशिया, व ऑस्ट्रेलेशिया या द्वीपसमूहांचा समावेश होतो.

मेलेशिया.

यांत बोर्नो, सेलिबीज, फिलिपाइन, मोलक्का व संडा बेटे यांचा अंतर्भाव होतो. हा प्रांत ज्वालामुखी पर्वतांचा डोंगराळ आहे. येथे नेहमीं भूकंप होतात. सर्वांत मोठा ज्वालामुखी ५ मैल व्यासाचा आहे, पिकें—तांदूळ, साबूदाणा, ऊस, कॉफी, नीळ, मसाल्याचे पदार्थ;—खनिज पदार्थ—सोने, हिरे, दगडीकोळसा; सुंदर पंखांची पांखरे या प्रदेशांत पुष्कळ आहेत, लोक—मुसलमानी धर्माचे मलाई

लोक या देशांत राहातात ते दर्यावर्दीपणांत व चांचेपणांत हुषार आहेत. त्यांची घरे कळकळी असतात.

१ संडावटें

यांत सुमात्रा, जावा व त्यालगतची लहान बेटे यांचा समावेश होतो. हीं डचांचे ताब्यांत आहे. सुमात्रा बेटांत पाडांग व ब्रनकूलन हीं ठाणीं आहेत. जावा-बेटांत बटोव्हिया राजधानीचे शहर आहे. यांत ४० ज्वालामुखी पर्वत आहेत. यांत कॉफी, सिकोना, साखर, मिर्री, यांचे पीक पुष्कळ होतें.

२ बोर्नो

यातील बहुतेक भाग डचांचे ताब्यांत आहे. याचा सारावाकभाग ब्रुकनावाच्या इंग्लिशराजाच्या, उत्तर बोर्नो इंग्लिश कंपनीच्या व ब्रुनाय हे संस्थान एका सुलतानाच्या ताब्यांत आहे. ३ मेलिबीज-हीं डचांचे ताब्यांत आहेत. मोलक्कावेटें (मसाल्याचीं बेटे) हीं डचांचे ताब्यांत आहेत. यांत लवंगा, जायफळ व जायपत्री यांचे उत्पन्न मोठे होतें. बांडा बेटांत जायफळाचीं झाडे पुष्कळ आहेत. या देशांत डक नांवाचे लोक शत्रूचे मुंडके वधूला अर्पण केल्याशिवाय वराचे लग्न लावीत नाहींत. फिलिपाईन बेटें-हीं युनायटेडस्टेट्स्चे ताब्यांत आहेत. मानिला हे राजधानीचे शहर आहे. येथे चिरूट चांगले होतात. या बेटांत वाख चांगला बळकट होतो.

ऑस्ट्रेलेशिया

ऑस्ट्रेलेशियांत ऑस्ट्रेलिया, न्यूझीलंड व जवळचीं बेटे यांचा समावेश होतो.

ऑस्ट्रेलिया.

हे बेट जगांत मोठे आहे. लहानसे खंडच आहे. ह्याला पांचवे खंड म्हणतात. यातील कांहीं जनावरे दोन पायांनी चालतात, कांहीं जनावरे अंडी घालतात. चेरी फळाच्या बिया फळाच्या बाहेर असतात. राजहंसपक्ष्यांचा रंग काळा असतो. **स्वाभाविकरचना**-पूर्वेकडील पर्वतांच्या रांगे जवळील व पश्चिमाधीतील प्रदेश उंच आहे. मिरनदीचे खोरे व किनाऱ्या जवळचा प्रदेश सखल आहे उंच पर्वत आग्नेयीस आहेत. आस्ट्रेलियन आल्प्स व ब्ल्युमाउंटन (नीलगिरी) हे उंच पर्वत आहेत. **आखातें**-गल्फऑफ कार्पोरेथिया-शाकें; **उपसागर**, ग्रेट आस्ट्रेलियनबाइट ग्रेट बेरिअर रीफ. **नद्या**-मरेही एकच मोठी नदी आहे. **सरोवरे**-टॉरेन्स व

एअर हीं खान्यापोण्याचीं सरोवरां आहेत. हवामान—उत्तरेकडे उष्ण व दक्षिणे-
कडे साधारण उष्ण आहे. आपल्या इकडे उन्हाळा असतो तेव्हां तिकडे हिवाळा
व इकडे हिवाळा असतो तेव्हां तिकडे उन्हाळा असतो. उत्पन्न—प्रदेश निर्जल
पृष्णून नापिक आहे. गहू, सातू, ओट, ताग, द्राक्षे. खनिजपदार्थ—सोने, रूपे,
तांबे, कथील, दगडीकोळसा. दरसाल १५ कोटींचे सोने निघते. प्राणी—भेंढरे
व कांगारू—कांगारूच्या पोटाशीं पोरें ठेवण्याची पिशवी असते. एकेका जवळ
पांच पांच लाख मेंढ्या असतात. व त्यांच्या लोंकरींचे उत्पन्न दरसाल १२१५
लाख होतें. व्यापार—आयात—धान्य, चहा, कापड. निर्यात—सोने, तांबे,
जस्त, गहू, घोडे, कातडी इ० इतिहास—१८ व्या शतकाच्या अखेरीस कुक
नांवाच्या खलाशाने या खंडाचा शोध लाविला. पुढे यांत इंग्लिशांचे काळ्या
पाण्याचे कैदी पाठवीत. तेव्हापासून तेथे इंग्लिश वसाहत झाली. याचे विभाग
व त्यांच्या राजधान्या—१ व्हिक्टोरिया—मेलबर्न. २ न्यू साउथवेल्स—
सिड्नी. ३ क्विन्सलंड—ब्रिस्बेन, ४ साउथआस्ट्रेलिया—ऑडिलेड. ५ वेस्ट-
ऑस्ट्रेलिया—पर्थ. ६ टास्मेनिया—होबार्ट. ७ नार्दनटेरिटरीज—यांत फारच पातळ
वस्ती आहे.

न्यूझीलंड.

स्वाभाविक रचना—मध्यभागी उत्तरदक्षिण पर्वतांची ओळ असून
आसपास सखल प्रदेश आहे. ज्वालामुखी व उन्हाळीं पुष्कळ आहेत. उन्हा-
ळ्याचे पाणी भात शिजण्याइतके उष्ण असते. हवामान—हवा इंग्लंडसारखी
रंग थोडी कमी थंड. आनंदकारक आहे. पीक—पाऊस वेताचा पडतो. पीक
गहू, कौरी नांवाची लाख. खनिज पदार्थ—सोने, रूपे, तांबे, दगडी कोळसा;
लोक—मूळचे माओरी आहेत. ते पूर्वी मनुष्याचे मांस खात. इल्लीं ब्रिटिशांची
वस्ती आहे. व्यापार—निर्यात—सोने, लोंकर, कातडीं, लोणीं इ०

शहरें—राजधानी वेलिंग्टन. पूर्वीची राजधानी ऑकलंड.

पालिनिशिया.

यांत सांडविच बेटे, सामोआ अथवा नॅव्हिगेटर बेटे, फ्रेडली अथवा टोंगा
स्टे व सोसायटी बेटे हीं मुख्य होत. यांत ज्वालामुखी पर्वत बरेच आहेत.
हवा—हवा सम आहे. उत्पन्न—क्रेव्ही, रताळीं, नारळ. लोक—मलाई जातीचे

3498

(१२)

असून मनुष्याचे मांस खाणारे आहेत. सांडविच बेटे-हीं ह्या प्रांतांत असून इर्ली युनायटेडस्टेटसच्या ताब्यांत आहेत. राजधानी होनोलुलू. या बेटांत मौना लोआ हा मोठा ज्वालामुखी पर्वत आहे. टोंगा किंवा फ्रेंडली बेटे, नॉव्हे (खलासी) बेटे यांतले लोक दर्याविदापणांत हुषार आहेत. सोसायटी बेटे आहिटी हे मोठे आहे.

मायक्रोनीशिया.

मायक्रोनीशिया याचा अर्थ लहान बेट. यांत कॅरोलाईन व लाडोन अथवा मेरिआन बेटे हीं मुख्य होत.

मेलॅनीशिया.

या बेटांत काळे लोक आहेत म्हणून यास कृष्णद्वीप=मेलॅनीशिया हे नांव पडले आहे. ह्यांत फिजी बेटे, न्यूब्रिटन, न्यूगिनी अथवा पापुआ, न्यूहेब्रेडीज, न्यूकॅलिडोनिया, सालोमन बेटे हीं मुख्य आहेत. फिजी बेटे-यांतील लोक ख्रिस्ती धर्माचे व नरमांस भक्षक आहेत. उत्पन्न-नारळ, ऊस ह्यांचे उत्पन्न मोठे आहे. येथे हिंदू मजूर गेले आहेत. न्यूगिनी अथवा पापुआ-हे ह्या सर्व बेटांत मोठे आहे. हे जगांत तिसऱ्या नंबरचे आहे. यांतील पशूंना पोटाखाली पोरें ठेवण्यास पिशवी असते. यांत नंदनवनांतील पक्षी नांवाचे सुंदर पक्षी आहेत. मुख्य शहर व बंदर पोर्ट मोसंबी.

अंटार्क्टिका

दक्षिण ध्रुवाजवळ हा प्रांत सांपडला आहे. त्याला हे नांव दिले आहे. यांत मनुष्याची वस्ती नाही. इवा विषम व येथे कडक थंडी असते. यांत मौंट एरबेस नांवाचा प्रचंड ज्वालामुखी असून त्याची २ हजार फूट उंच ज्वाला जाते. व त्याचा लांबपर्यंत सभोवतीं प्रकाश पडतो.

उत्तर अमेरिका व दक्षिण अमेरिका यांची तुलना-साम्य १ दोन्ही खंडे दक्षिणेकडे निमुळतीं आहेत. २ दोन्ही खंडांत पश्चिमेस उंच पर्वतांची दक्षिणोत्तर रांग आहे. ३ दोन्हींतही प्रजासत्ताक राज्ये आहेत. ४ दोन्हींचेही आकार त्रिकोणाकृति आहेत. ५ दोन्हींचेही मध्यभागीं मोठे मैदान आहे. ६ दोहोसही पूर्वभागीं मोठा उतार आहे. ७ दोहोंतही मोठाल्या नद्या आहेत. ८ दोहोंचाही पश्चिम किनारा कमींदतुर आहे. ९ दोहोंतीलही लोक एकाधर्माचे